

Don Anizeto Zugasti, apaiza (1904-1983)

Joxemari ARANALDE

Don Anizeto Zugasti Iriondo jauna Gipuzkoako Altzan jaio zen, Txirrita hil zen herrian. Behin baino gehiagotan aipatu izandu zuen gure hernaniar mirestua. Eta haren aipamenetan, nik Txirrita etxei-zen propio batekin daukat lotua: Martillun. Jatetxea izan behar, nahi-taez, Txirrita maiz izaten bazen. Baina ba ote zuen delako taberna horrek zerikusirik Don Anizetoren familiakoren batekin? Ez daukat gogoan zergatik lotzen zituen Zugasti jaunak Martillun eta Txirrita, baina lotzen zituela bai, gogoan daukat.

Anizeto bera Sius izeneko etxe batean jaio zen, 1904ko apirilaren 17an, bataioko liburuak erakusten duenez. Etxearen izen hori ez da garbi-garbi irakurtzen, baina horrela dela dirudi.

Guk izen bakarrez deitzen bagenuen ere, bi bazituen bataiokoan jarriak: Aniceto Tomás. Izena hautatzen ez zuten neke handirik hartu gure altzatarren etxekeok. Lehenengoa egunari zegokiona zen eta bigarrena aitapontekoari zegokiona. Eta gure haurrari bata eta bes-tea erantsi zizkieten, orduko ohiturari jarraiki. Bada bazterretan bi baino ugariago duenik ere. Egutegia ez da beti izen bakar batekin konformatzen, eta hango guztien zama eransten zaio haurrari. Eta aitapontekoarekin ere gauza bera gertatzen da. Hura ere ez da beti izen-bakar izaten. Eta badira aitapontekoak beraiena erantsi gabe haurra jaso nahi izaten ez dutenak. Bada bai hor izenez ederki hornitutakorik. Ai, milioiez hala hornitu balituzte!

Gaurkoek izenez arinago hasten dute beren mundualdia. Zertan alperrik kargatu inor, bestela ere nahiko karga baduen bizitzarako. Gure idazlea birekin utzi zuten, bat galduta ere...

Arreba bat eta anaia bat izan zituen senide. Zipriana Josefa zen zaharrena eta Joan zen gazteena. Erdikoa genuen, beraz, gure Anizeto. Bina urteren alde zuten beraien artean.

Jaiotzez beterriar-beterriarra baldin bazen ere Don Anizeto, aurrekoz ez zen guztiz hala. Ama, Gabriela Iriondo Begiristain, Beizama-koa zen, eta Ataungoa haren ama. Aita, Felix Zugasti Arozena, Altzakoa. Eta aitaren aldeko aitona ere Altzakoa eta amona, berriz, donostiarra. Beraz Goierri eta Beterri ederki elkartzan zituen bere odolean gure altzatar honek.

Nik arrebarik ez nion ezagutu. Anaia Joan bai. Apaiza zen hau ere. Hamaika eskailera igoa eta jaitsia Donostiako Parte Zahar alde horretan gaixoei eta ezinduei komunioa eramaten eta azken sakramentuak ematen! Eta beste hamaika errosario ere esana eta beste hamaikatxo elizpuntziotan ere aritua inork agindu behar handirik gabe! Leiala zen oso eta txit elizkizun zalea. Gorputzez Anizeto baino mehexeagoa zen eta txikixeagoa. Kaskoz alde handia zuten beren artean. Anizetok zuen burua.

Izen-abizenez ez ezik, *Herrena* izengoitiz edo goitizenez edo ezezinez ere ezagutzen genuen altzatarra. Eta ez zen metaforikoa deitura. Ezkerreko zango edo hanka askoz motzagoa zuen eskubikoa baino, eta herren handia egiten zuen ibiltzen. Zapataren zolak erakusten zuen ederki nolako alde zuten bi zango haiek. Ez dakit gaitzekoa zuen edo-eta zuen berezkoa eskasia hori. Egundaino aipatu genuenik ere ez daukat gogoan.

Gogoan daukadana, askotan erabiltzen zuela bere maingutasun hori bere jokabidearen metafora bezala. Denok dakigu alde-aldera, edo hala uste dugu behintzat, zertsu den ezkerreko gizarrean. Don Anizetoren garaietan, besteak beste, diktaduraren aurkakoa esan nahi zuen. Eta hura hala zen, inor bada-ta. Haatik izan zen zigortua ere. Eta haatik ezker alderakoa haren maingutasuna ere.

Donostiako katedralean ere, kalonje artean –hango txantre baitzen– Anizeto, “por oposición, con oposición y de la oposición” omen zen. Jokatuta irabazia zuela, alegia, bere postua, eta ez beste batzuek bezala adeitasunari zor ziona; eta besteak kontra zituela irabazitakoa zuela postua, eta orain ere besteen menpekotasunaren aurka zegoela. Horra gure altzatar herrena, izanez eta izenez herren.

Gipuzkoako Andoain herria eta Arabako hiriburua izan zituen ikas-leku apaizgaitan. Bi horietan ziren garai haietan seminarioak, eta hurbilekoan hasi eta urrunekoetan bukatu ohi zituzten ikasketak. Anizeto txikiak Andoainen hasi zituen eta Gasteizen bukatu.

1927an egin zen apaiz. Eta Arabako ardo lekuri hoberenetako bat izan zuen bere lehenengo destinoa: Lantziego. Apaiz laguntzaile eta organojole karguarekin joan zen parrokia hartara.

Handik bere sorterri ingurura bildu zen, edo ekarri zuten. Pasai San Pedrora. Hemendik Soraluzera uxatu zuten, delako gerra zibil edo tzarkeria haren ondoren. Hamaika apaizek izan zuen ditxa bera zorioneko politikaren izenean. Gure jaioterrira ere bidali zuten bat kastigatu izenean. Ez zuen parra gaizki egiten. "Zerutik lurrera hainako aldea" ba omen zegoen hura lehen egon zen herritik gurera. Zigorren ere ez zekiten nonbait politikakeria hutsean zebiltzen elizagintari haiek.

Azken urteak, lehen esan bezala, Donostiako katedraleko abeslartzan egin zituen. Ederra zuen ahotsa, zorrotza eta leguna tenorur-
ren aritzeko aparta. Garbi eta gozo ateratzen zen haren eztarririk ahotsa.

Gauza izan zen arte lan horretan aritzen zen beste lagun batzuekin katedralean. Goizero-goizero, lan horiek bukatuta, han egingo zenuen topo bere etxera bidean, neguan zapela ederki jantziarekin eta hura gabe udan, bere kaskamotza agerian zuela, eta beti tertuliarako prest, lagunene batekin topo egiten bazuen. Herrenka-herrenka, baina egunero-egunero han egiten zuen *Euskal Herria* kaletik katedralerako bidea eta hango lana gure apaiz zigortuak.

Idazle goiztiarra, 1923an hasi zen idazten, edo bere idazkiak kanporatzen, 19 urte gazte eta gordin zituela. Ez da edozein hasten bere burua erakusten gure altzatar sendo hau bezala.

Urte seinalatua dugu zenbaitek urte hori, ez geurongatik, artean ez baikinen, beste nobaitengatik baizik. Urte horretan aterarazi zuten Orixe jesuitetatik. Urte bat markatua uzteko hainako gertakizuna bada hori gure euskal munduan. Beude beraz elkarrekin, Anizeto Zugasti zenaren *Mendi-Mendiyen* olerki berriaren poza eta Orixe baztertuaren mina gure Herriaren historian.

Hemeretzi urterekin hasi eta handik aurrera munduan egin zituen beste hirurogeietan, beti aritu zen zerbait idazten gure Anizeto.

Haren olerkiak eta artikuluxkak eta kantuak eta bat eta beste badira ia orduko aldizkari guztietan, nahiz Donostiako nahiz beste tokietako.

Hala ere, gure altzatarraren idaz-lana zer izan zen hitz bitan esan beharko bagenu, eliz-liburu-gile izan zela esan beharko genuke; eta beste guztien gainetik *Argi-bidea* otoitz-liburuaren egile. Hegoalde honetan ba ote da hori haina saldutako eta erabilitako eliz-libururik? Kostako litzateke bilatzen. Etxean hementxe daukat ama zenarena. Azken-azken egunak arte ia egunero erabiltzen zuen gure etxeoandreak bere otoitzetan. Eta gureak bezalaxe, beste zientoka eta zientoka andrek eta gizonek dute erabilia liburuxka hori, orduan ez baitziren liburua erosten apalak betetzeko eta etxea apaintzeko. Orduan erabiltzeko erosten ziren. Eta askok badu erabilia ere, askoz gehiagok du entzuna liburu horietako euskara, apaizek kulpitutik irakurrita. Izan ote da beste inor Anizetok haina euskara idatzi entzunarazi duenik?

Maiatzeko Loreak du lehenik idazten duena. Zenbatek eta zenbat aldiz erabili ote zuten elizkizun haietan maiatzean altzatarraren liburuxka, eta zenbat eta zenbat kristau euskaldunek ote zuten entzun Don Anizetoren euskara eta egin otoitz haren esanetan? Eta bestela erdaraz egina zitekeen hamaika elizkizun egingo zen euskaraz altzatar honen liburuxkei eskerrak. Euskarak elizari zorrik badiola dioenik bada. Elizan, Euskal Herriko Hegoaldean, inori izatekotan Altzako herrenari.

Eta nolatsuko idazle genuen esaterakoan, Don Manuel Lekuona zenaren aitormen egoki bat jasoko dugu. *Argi Bidea* esan dugu lehen. *Argibide txikia* dugu orain. Hau atera zenean, hara zer dioen hitz gutxitan oiartzuarrak: "Bear-bearreko zan liburu polita. Ez ume-txoentzako, ez aundientzako; bai bion arteko. Tarte ori bete bearrik gendukan gure Eliz-liburuetan. Eta betiko Zugasti apaizak bete digu. Eta bete ere ez nolana. Ondo ausnartuta, ondo pentsatuta. Gaiaren aukera, ta itzaren egokiera" (*Egan*, 1957-3-4).

Bai, altzatar honengatik hitz bakar bat esatekotan nolako idazlea genuen adierazteko, horixe da esan behar dena: egokia. Argia du esana eta neurritsua esateko modua.

Berezkoetz aparte, itzulpenezkoak ere baditu argitaratuak Don Anizetok. Hor dago *Itun Berria* Orixek-Kerexeta-Zugastirena. Lau ebanjeloak ez bestea da Zugastirena. Haiek Orixek euskaratuak dituzu.

Hor dago *Salmudia* ere. Zirpil eta zarpil handirik gabea duzu hauxe ere euskara kontuetan. Eta oso oker ez banago, *Margoeder-dun entziklopedia* deituan ere aleren bat baduelakoan nago.

Beraz, berezkoz eta itzulpenezkoz larratu zuen kristau herria Hegoalde honetan. Eta ez da hemen bukatzen Don Anizetoren itzulpengintza. Badu besterik.

Hamasei-hamazortzi urtean bai jardun zuen gure Don Anizetok liturgiako testuak euskaratzen gotzainaren izendapenez. Han izan nuen nik berarekin urte luzetako harremana.

Astero-astero biltzen ginen Donostiako seminarioan itzulpengintzara. Don Manuel Lekuona genuen buru.

Asteroko horretaz gain, hamabostaldi bat gutxienez hartzen genuen urtero lan bererako. Donostiako seminarioan bertan ere egin izandu genuen aldi horietakoren bat, batez ere gipuzkoarrok bakarrik biltzen ginenean; baina gehienak hemendik kanpora egin genituen. Askotan bildu izan ginen Estibalitzen. Gehienetan, nik uste. Iruñeko Uhartan ere bakar batzuetan bildu ginen. Aldi batez zistitis batek joa zegoen Altzako herrena.

Goizean, jelki ordurako, irratia piztea gustatzen zitzaion eta gosalterakoan ederki informatzen gintuen munduan gertatzen omen zenaz. Gustatzen zitzaion beste inork baino lehen berriak jakitea eta zabaltzea. Ez da bakarra. Ezagutzen dut besterik. Hari entzun eta gero, ia-ia kazeta erosi beharrik ez geneukan.

Taldeko lanean, buru genuen Don Manuelek, altzatararren belarriaren oniritzia behar izaten zuen, batez ere, testua landutzat eta bukatutzat emateko. Don Anizetok begirune handia zion Don Manueli; baina oiartzuarrak ere bazion berea altzatarriari. Gizalegea eta adiskidetasuna ederki konpontzen ziren bien artean.

Nik, aitzakiaren bat eranstekotan, nahiz batari eta nahiz besteari, bie die dan begirunez esanda, euskara batu kontu horretan delako "H" letrarekin trabatu izana erantsiko nieke eta liturgiarako gure testuak grafia batuan argitaratu ez izana, gogoan izanik ere Arantzazu sutsu hartan hartu zuten jipoia ez zela berriketakoa izan.

Gainerakoan, liturgiako euskarak duen elegantzi apain hori, bi gizon hauei zor zaie batez ere. Eta nik, haiengana bildu nintzenean apaiz gazte mukizu bat besterik ez nintzen honek, gutzizko eskerro-

na zor diet, hartu ninduten begirunez hartu nindutelako eta han barnean egin zidaten tokia egin zidatelako.

Bai. Nik bakarrik dakit. Ez da haizekeria. Horrelaxe da. Lau ginen autoan. Beste hirurak hilak dira. Hil zen Don Manuel fina. Hil zen Don Anizeto egokia. Eta hil zen Jexux Gaztañaga idazle nekazina.

Donostian zen. Urumea ibaiaren saihetsean. Victoria Eugenia antzokiaren pare-parean zen. Argia zen eguna. Uda. Bazkalondoan abiatu ginen. Nafarroara genuen bidaia. Bertiz Arana genuen gure helmuga eta hango Jauregia. Han ginen biltzekoak Euskal Herrietako ordezkariak. Bakarra genuen lana: "Gure Aita" euskaldun kristau guztiek berdin esateko moduan formulatzea zen gure egitekoa. Eta hala egin zen. Eta jantzi zuen soinekoarekin dabil herriz-herriz euskal herri guztietan otoi handi hori. Horrela esaten dute euskaldun kristau guztiek.

Eta aire horren oinarria, Don Anizeto Zugasti Iriondok adierazia da, eta Donostian adierazia da, "uda batez" Urumea ibaiaren eta Victoria Eugenia antzokiaren artean.

Herriak ezagun-ezaguna duen Avemaria baten doinua du oinarri kantu horrek, eta aire hori izan zitekeela "Gure Aita" berriaren oinarri lehenengo aldiz esan zuena, Don Anizeto izan zen, eta Donostian izan zen, eta Urumearen eta Victoria Eugenia antzokiaren artean, eta "uda batez" beste hura bezalaxe, eta bazkalondo batean Jexux Gaztañagaren autoan, hura eta Don Manuel eta ni testigu ginela.

Horra, besteak beste, kristauok zer zor diogun Anizeto Zugasti eta Iriondo jaunari.

Ez dakit ezer baden besterik herriak pozikago kantatzen duenik. Duela gutxi Xabier Lete mirestuari irakurria diot *Hemen* aldizkarian, hari nolako zirrara egiten zion entzuteak hiletetara-eta joaten zenean Diputatu zela Gipuzkoako Aldundian.

Ez zuen nolanahiko begia, edo belarria, izan gure altzatarrak. Letra ez dakit zenbateraino harena izan daitekeen, baina airea Don Anizetok markatua da. Bejondaiola! Kristaurik denoi ez zaio "Gure Aita" kantatzeari utziko. Gustora kantatzen du eliztarrek.

Hona zertsu gauza neuzkan esateko gure Don Anizetoz. Merezki luke besterik. Donostian ezagutzen ditut haren ahaide gazte eta argi eta eder eta maitagarri askoak, bai "exker" eta bai eskubi, eta ea haietakoren batek egiten duen zerbait ederragorik eta hobearagorik

bigarren ehunurtea baino lehen, bestela nik ez baitut ikusiko; baina nik ikusi ezta ere ez dio inportarik. Egitea da ditxa.

Euskarari emandako bizitza

Filosofia ikasten ari zela, 19 urterekin, hasi zen Anizeto Zugasti euskarazko bere lanak argitaratzen. *Euskal Esnalea* aldizkarian hasi zen, hain zuzen. Geroztik, txolarte guztietaz baliatu zen euskara lantzeko, euskaltzaletasuna zabaltzeko eta euskaldunei euskara eskaintzeko, aldizkarietan eta elizkizunetan. Euskaraz izango zen bere lehen diosala ezezagunen artean ere. Idazlanak ez ezik, sermoiak ere, ahal zuelarik, euskaraz egiten zituen. Eztarri oneko eta etorri hobeko sermolari egokia zen, gainera.

Hitz-lauz eta neurtuz idatzi ohi zuen *Euskal-Esnalea*, *Argia*, *Egan*, *Zeruko Argia*, *Aranzazu*, *Gymnasium*, *Oleri* eta abarretan. Aita Xanti Onandiak argitaratu zituen *Milla Euskal Olerki Eder*-en artean aurkituko du poesia zaleak Anizeto Zugastirenik ere.

Euskal-Esnalea aldizkarian argitaratu zuenaz gainera Gasteizko seminarioko *Gimnasium*-en erakutsi zituen, 1927an, apaiz egin aurretik, *Atsegin goxoa* eta *Udaberriaren izkuntza ixilla*. Primo de Riveraren diktadura garaian ez zuen, dirudienez, seminarioaz kanpoko aldizkarietan beste lanik argitaratu. 1933an bi lan argitaratzen ditu: *Argia'ren irratsayoa* eta *Mendi-mendian*, bata *Argia* astekarian eta bestea *Tierra Vasca* aldizkarian. 1934an ere *Argia* astekarian argitaratzen du *Maitasun sotiñak*.

Gerra ondoan, euskara gehien zapaldurik den garaian, hasten da euskarari gogotsuen ematen. *Aranzazu* aldizkarian hasten da aurrena, 1946an, *Arantzazu'n* izenekoarekin. Aldizkari horretan argitaratzen ditu 1949an, 1955ean eta 1957an ere *Arantzazu'n gogo-jardunetakoa*. 1949 agorra eta *Apaizaren Ama*, *Bosteun urte ta* eta *Kantari*. 1956an hasten da *Egan* aldizkarian, *San Jose-lorea* lanarekin. *Egazkin* eta *Oakit!* argitaratzen ditu 1958an. Urte horretan bertan eta 1965ean *Oleri*-n argitaratzen ditu *Nere maitea* eta *Mendibidea*. 1959an idatzi zuen *Izaskun* aldizkarian *Maite naukala? Gezurra!*

Erraxa eta goxoa du hizkera Anizetok. Ikus Joxetxo gaixoari eskaintzen dion hau:

Mutiko gaxoa!
Gaxo dago mutikoa...
Bere soñean sartu-ta
dauka xomorro gaiztoa.

Ama! Begira non dagon
leioan uxoa,
neri begira-begira.

Txiki-polita mokoa...
luxatu du, luxe-luxe,
uxoak lepoa.
Egoak xabal-xabalik,
ara, ara... ba-dijoa!

Ama! Noiz egatan joango
zure Joxetxo gaixoa!

Baina Anizetok elizan ere euskararen hutsune eta behar handia sumatzen du. Euskaraz ezer ez dagoelako erdarara jotzen duela askok ohartzen da. Eta, apaiz denez, premia horri erantzuten saiatuko da, batez ere.

Latinezko meza denboran eta Amabirjinari eskainitako hil eta bederatziruinetan euskarazko irakurgairik apaizek eta kristauek izan dezaten argitaratuko ditu *Maiatzeko loreak* (1950), *Jesus'en biotza-
ren illa*, *Garbitokiko animen bederatziruina* eta *Argi-bidea* (1951), *Ezotzi'ko A. Maria'ri bederatziruina* (1952), *Argibide-txikia* (1954), *Itun Berria* Orixe eta Kerexetarekin (1967) eta *Salmudia* (1968).

Vatikanoko Bigarren Kontzilioan ordurarte latinez egiten ziren mezak eta elizkizunak herri-hizkuntzan egitea erabaki zenez, Anizeto Zugasti Liturgia euskaratzeko taldera bildu zen, Lorentzo Bereziartua Donostiako gotzainaren izendapenez. Handik aurrera, Manuel Lekua-buru zuen lan taldean eskaini zituen bere hoberenak.